

สรุปและข้อเสนอแนะ

5.1 สรุปผลการวิจัย

การศึกษาวิจัยในเรื่อง วิเคราะห์เปรียบเทียบเดี่ยวระนาดทุ้มเพลงพญาโศก สามชั้นกรณีศึกษา ศิษย์สายพระยาประสานดุริยศัพท์ (แปลก ประสานศัพท์) ผู้วิจัยได้เลือกศึกษาทางเดี่ยว ซึ่งเป็นตัวแทน จาก 3 ทาง คือ ทางขุนบรรจงทุ้มเลิศ (ปลั่ง ประสานศัพท์), ทางหลวงชาญเชิงระนาด (เงิน ผลารักษ์) และทางพระพาทย์บรรเลงรมย์ (พิมพ์ วาทิน) มาดำเนินการศึกษาและวิเคราะห์ โดยสรุปผลตาม วัตถุประสงค์ของการวิจัยที่ตั้งไว้ดังนี้

1. ประวัติความเป็นมาและบริบทของเพลงพญาโศก สามชั้น

จากการศึกษาประวัติความเป็นมาและบริบทของเพลงพญาโศก สามชั้น ผู้วิจัยได้ ดำเนินการศึกษาเกี่ยวกับประเด็นต่าง ๆ โดยสรุปใจความสำคัญได้ดังนี้

เพลงพญาโศก แต่เดิมเป็นเพลงอยู่ในอัตรารบปไก่ สองชั้น รวมอยู่ในเพลงเรื่องพญาโศก เป็นเพลงทำนองเก่าสมัยกรุงศรีอยุธยา บางครั้งก็นำมาเป็นเพลงสำหรับร้องประกอบการบรรเลงมโหรี หรือการแสดงโขน ละคร ในบทที่แสดงอารมณ์เศร้าสลด การพลัดพรากจากกัน ตลอดจนรำพึงรำพันถึงความทุกข์ยากหรือสูญเสียสิ่งอันเป็นที่รัก

ต่อมา ในราวปลายสมัยรัชกาลที่ 4 พระประดิษฐ์ไพเราะ (มี ดุริยางกูร) หรือครูมีแขก ได้ แต่งขยายขึ้นเป็นอัตราสามชั้น สำหรับขับร้องและบรรเลงมโหรีปี่พาทย์ แล้วจึงได้ประดิษฐ์เป็นเพลง เดี่ยวขึ้นอีกชั้นหนึ่ง ซึ่งคาดว่าคงได้รับความนิยมมาก จึงนำมาประดิษฐ์เป็นทางเดี่ยวและได้นำมา ประดิษฐ์ให้กับเครื่องดนตรีทุกชนิดในลำดับต่อมา ซึ่งครูียงคศิลป์ ได้ยึดถือเป็นแบบฉบับสำหรับ เดี่ยวเครื่องดนตรีสี่มาจนถึงทุกวันนี้

1.1 ความสำคัญของเพลงพญาโศก

เพลงพญาโศก ถือได้ว่าเป็นเพลงเดี่ยวชั้นสูงเพลงหนึ่ง ที่มีความเป็นศิลปะชั้น วิจิตร (Classic) และมีความไพเราะงดงามสมบูรณ์ในตัวเอง ท่วงทำนองที่ฟังก่อให้เกิดอารมณ์สะเทือน ใจในทางเศร้า ทั้งยังรวมลักษณะกลอนเพลงประเภทเพลงรบปไก่ไว้เกือบจะครบถ้วน สามารถดึงกลอน ที่ได้แปรทางแล้ว ไปใช้กับการแปรทางในเพลงอื่นได้กว้างขวาง จึงสามารถใช้ในการฝึกฝนสำหรับการ ฝึกไล่มีนออกจากเพลงมุล่งและทะเล่ได้อีกด้วย เพลงพญาโศกนั้น ยังใช้เป็นเพลงโหมโรงในวง เครื่องสายปี่ชวา และเมื่อพิจารณาทำนองเพลง และบทร้องแล้ว ให้อารมณ์ความรู้สึก ไปในทางโศกเศร้า รำพึงรำพัน แสดงความอาลัยอาวรณ์ยามจากกัน จึงนิยมใช้บรรเลงเป็นเพลงลาได้อีกเพลงหนึ่ง ซึ่งกล่าว ได้ว่า เพลงพญาโศก เป็นเพลงที่มีขอบข่ายในการนำมาใช้อย่างกว้างขวางมากที่สุดเพลงหนึ่ง ซึ่งมีเพลง จำนวนน้อยที่สามารถนำมาใช้ได้อย่างกว้างขวางเช่นนี้

1.2 ความงามในเพลงพญาโศก

ในประเด็นเรื่องความงามในเพลงพญาโศก สามารถสรุปได้ 2 ประการ คือ ประการแรก ในด้านการเปลี่ยนระดับเสียง ภายในเพลงมีการเปลี่ยนระดับเสียงอยู่โดยตลอด ให้ความรู้สึกบีบคั้นทางอารมณ์ ก่อให้เกิดการสะเทือนอารมณ์ จนเกิดความสำเร็จอารมณ์ (Delight) นั้นเอง ประการที่สอง ในด้านการใช้สำนวนเพลง การดำเนินทำนองเพลงเป็นไปอย่างมีระเบียบ มีการลดหลั่นระดับเสียงอย่างงดงาม แม้จะมีการเปลี่ยนระดับเสียงอยู่บ่อยครั้ง และในตอนขึ้นคันทันได้นำสำนวนทำนองมาเป็นการขึ้นคันทันเพลง นับเป็นการวางแผนการใช้สำนวนเพลงอันเป็นยอดเยี่ยม หากพบได้น้อยในเพลงต่าง ๆ

นอกจากนี้ แม้เพลงพญาโศกจะให้ความรู้สึกสะเทือนอารมณ์ไปในทางโศกเศร้า แต่ก็มีความโศกที่มีสภาวะความนิ่ง ซึ่งในทางพระพุทธศาสนาเรียกว่า “โศกะ” ความทุกข์ชนิดนี้ อุบัติมาดังความทุกข์ของผู้รู้ความเป็นไปของโลก ว่าต้องมีสภาพเป็นทุกข์ อนิจจัง อนัตตา แม้จะโศกเศร้า ก็ระเหิมอยู่ในจิต มิได้คืออกขกตัว เหตุนี้เองแม้จะสะเทือนอารมณ์ในทางโศกแต่ก็มีภาวะนั้นสงบกระสายอยู่ในเสมอ

2. ประวัติความเป็นมาของทางเคี้ยวระนาดทุ้ม เพลงพญาโศก สามชั้น

ผู้วิจัยได้ดำเนินการศึกษาลักษณะและวิเคราะห์เปรียบเทียบทางเคี้ยวระนาดทุ้มเพลงพญาโศก สามชั้น กรณีศึกษาศิษย์สายพระยาประสานดุริยศัพท์ (แปลก ประสานศัพท์) โดยเลือกศึกษาจาก 3 ทาง ซึ่งมีประวัติความเป็นมาโดยสังเขปต่อไปนี้

2.1 ทางขุนบรรจงทุ้มเลิศ (ปลั่ง ประสานศัพท์)

ขุนบรรจงทุ้มเลิศ (ปลั่ง ประสานศัพท์) ได้เรียนดนตรีจากบิดา จึงมีความสามารถในการบรรเลงปี่พาทย์ได้รอบวง ท่านทำหน้าที่บรรเลงระนาดเอกบ้าง ระนาดทุ้มบ้าง ในเวลาที่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวลงทรง จึงได้รับพระราชทานบรรดาศักดิ์ “ขุนบรรจงทุ้มเลิศ” เมื่อวันที่ 29 มกราคม พ.ศ. 2464 ขณะมีอายุเพียง 24 ปี เท่านั้น

ทางเคี้ยวระนาดทุ้มเพลงพญาโศก สามชั้น ทางขุนบรรจงทุ้มเลิศ (ปลั่ง ประสานศัพท์) ท่านได้ถ่ายทอดให้กับผู้ช่วยศาสตราจารย์สงบศึก ธรรมวิหาร ข้าราชการบำนาญ ภาควิชาดนตรีศึกษาคณะครุศาสตร์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ซึ่งจากข้อมูลการสัมภาษณ์ผู้เกี่ยวข้อง และผู้ใกล้ชิดคนนั้น มีอาชวรพบได้ว่าขุนบรรจงฯ ได้ถ่ายทอดทางเคี้ยวระนาดทุ้มเพลงนี้ให้กับลูกศิษย์ท่านอื่นด้วยหรือไม่ จากนั้นผู้ช่วยศาสตราจารย์สงบศึก ธรรมวิหาร ก็ได้ถ่ายทอดทางเคี้ยวระนาดทุ้มเพลงพญาโศก สามชั้นนี้ให้กับลูกศิษย์ของท่านจำนวน 3 คน คือ น.ส. ปราบธนา ศรีขจร น.ส. อัมพร เหล่าสิงห์ และผู้วิจัย

2.2 ทางหลวงชาวยุโรป (เงิน ผลารักษ์)

หลวงชาวยุโรป (เงิน ผลารักษ์) ได้ถวายเป็นมหาดเล็ก ตั้งแต่สมัยรัชการที่ 5 เมื่ออายุ 15 ปี ได้เลื่อนตำแหน่งเป็นมหาดเล็กพิเศษ แผนกพิณพาทย์หลวง แล้วเลื่อนเป็นนายรองสนิท เป็นศิษย์พระยาประสานดุริยศัพท์ (แปลก ประสานศัพท์) ในปี พ.ศ.2456 ได้รับบรรดาศักดิ์เป็นขุนสนิทบรรเลงการ และเลื่อนเป็นหลวงสนิทบรรเลงการตามลำดับ

ต่อมาในปี พ.ศ.2460 พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงมีพระราชดำริว่า เป็นผู้ที่มีฝีมือและขันแข็งในการตีระนาดเป็นที่ต้องพระราชอัธยาศัยยิ่งนัก ท่านจึงได้รับพระราชทานบรรดาศักดิ์เป็น “หลวงชาวยุโรป”

ทางเดี่ยวระนาดทุ้มเพลงพญาโศก เถา ทางหลวงชาวยุโรป (เงิน ผลารักษ์) ได้ถ่ายทอดทางเดี่ยวนี้ให้กับครูเผือก เรืองณรงค์ ศิษย์ผู้หนึ่งของท่าน จากข้อมูลการสัมภาษณ์ผู้เกี่ยวข้องและผู้ใกล้ชิดนั้น มีอาการทราบได้ว่าหลวงชาวยุโรป ได้ถ่ายทอดทางเดี่ยวนี้ให้กับลูกศิษย์ท่านอื่นด้วยหรือไม่ ต่อมาครูเผือก เรืองณรงค์ ได้ถ่ายทอดทางเดี่ยวนี้ให้กับบุตรชาย และลูกศิษย์อีกคนหนึ่งคือ พ.จ.อ.สมาน แก้วละเอียด อดีตข้าราชการกองดุริยางค์ทหารเรือ หลังจากนั้น พ.จ.อ.สมาน แก้วละเอียด จึงได้ถ่ายทอดให้กับนายปริญญา แก้วละเอียด บุตรชายอีกชั้นหนึ่ง

2.3 ทางพระพาทย์บรรเลงรมย์ (พิมพ์ วาทิน)

พระพาทย์บรรเลงรมย์ (พิมพ์ วาทิน) ได้ถวายเป็นมหาดเล็ก ในสมัยรัชกาลที่ 5 ต่อมาในปี พ.ศ. 2453 เมื่อสมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร เสด็จขึ้นครองราชย์ จึงได้ทรงพระราชทานบรรดาศักดิ์ให้เป็นขุนพาทย์บรรเลงรมย์ และในปี พ.ศ. 2455 จึงได้เลื่อนบรรดาศักดิ์เป็นหุ้มแพรหลวงพาทย์บรรเลงรมย์ ซึ่งท่านเข้ามาเป็นศิษย์พระยาประสานดุริยศัพท์ (แปลก ประสานศัพท์) ในกรมมหรสพนั่นเอง และท่านยังได้รับพระราชทานบรรดาศักดิ์เป็นที่ “พระพาทย์บรรเลงรมย์” เมื่อปี พ.ศ. 2465

ทางเดี่ยวระนาดทุ้มเพลงพญาโศก สามชั้น ทางพระพาทย์บรรเลงรมย์ (พิมพ์ วาทิน) ได้ถ่ายทอดทางเดี่ยวนี้ให้กับครูพริ้ง คนตรีรส ศิษย์ผู้หนึ่งที่ได้เรียนดนตรีอยู่ที่วังจันทร์เกษม (กระทรวงศึกษาธิการในปัจจุบัน) ซึ่งพระยาประสานฯ ได้ใช้ทางเดี่ยวนี้เป็นทางของวังจันทร์เกษม โดยมิได้ประพันธ์ทางขึ้นใหม่ จากข้อมูลการสัมภาษณ์ผู้เกี่ยวข้องและผู้ใกล้ชิด มีอาการทราบได้ว่าพระพาทย์ฯ ได้ถ่ายทอดทางเดี่ยวนี้ให้กับลูกศิษย์ท่านอื่นด้วยหรือไม่ ต่อมาครูพริ้ง คนตรีรส จึงได้ถ่ายทอดทางเดี่ยวระนาดทุ้มนี้ให้กับลูกศิษย์ของท่านอีกชั้นหนึ่ง คือ รองศาสตราจารย์พิชิต ชัยเสรี ข้าราชการบำนาญ คณะศิลปกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ซึ่งต่อมาท่านได้ถ่ายทอดทางเดี่ยวนี้ให้กับศิษย์ของท่านหลายคน อาทิเช่น นายอภิชาติ ภูระหงษ์ นายธัญญา ทรัพย์สมบูรณ์ นายมงคล ภิรมย์ครุฑ และนายภูริภัสสร มังกร เป็นต้น

3. วิเคราะห์เปรียบเทียบทำนองหลักกับทางเดี่ยวระนาดทุ้ม เพลงพญาโศก สามชั้น

การศึกษาวิจัยในหัวข้อนี้ ผู้วิจัยได้ดำเนินการวิเคราะห์ทางเดี่ยวระนาดทุ้มตามลักษณะกลวิธีพิเศษที่นำมาใช้ในทางเดี่ยวต่างๆ โดยเปรียบเทียบกับทำนองฆ้องวงใหญ่ อันเป็นเพลงต้นแบบในการนำมาประดิษฐ์เป็นทางเดี่ยว เพื่อใช้เป็นข้อมูลพื้นฐานในการวิเคราะห์ทางเดี่ยวระนาดทุ้ม ผลจากการวิเคราะห์สรุปแยกเป็นประเด็น ๆ ได้ดังนี้

3.1 ลักษณะโครงสร้างของเพลง

เพลงพญาโศก สามชั้น เป็นเพลงท่อนเดี่ยว จัดเป็นเพลงเดี่ยวชั้นสูงที่มีการเปลี่ยนบันไดเสียงภายในท่อนอย่างเข้มข้น ส่วนใหญ่ใช้บันไดเสียงที่ให้อารมณ์ไปในทางโศกเศร้า เป็นกลุ่มเสียงที่ไม่แจ่มกร้าว สงบนุ่มนวล เมื่อนำมาเรียงเป็นวรรคเป็นประโยคแล้วก็ทำให้เกิดอารมณ์โศกเศร้ารำพันถึงความทุกข์ยากได้เป็นอย่างดี และเป็นเพลงที่รวบรวมลักษณะของสำนวนกลอนเพลงไทยประเภทเพลงปรบไถ่และลักษณะของมือเดี่ยวไว้มากอีกด้วย ซึ่งเมื่อพิจารณาเสียงที่ตกในท้ายประโยคในบันไดเสียงแรกนั้นจะเป็นเสียงที่รวมอยู่ในบันไดเสียงที่ 2 ของประโยคต่อไป อันเป็นสิ่งที่ทำให้เกิดความสัมพันธ์ระหว่างบันไดเสียง หากประโยคใดไม่ใช้บันไดเสียงในการสัมผัส ก็จะใช้ทำนองของเพลงในแต่ละประโยคสัมผัสกันแทน เสมือนลักษณะของการโต้ตอบเป็นบทกลอน มีเนื้อหาสัมพันธ์กัน และต้องสัมผัสคล้องจองกันไปด้วย

3.2 จังหวะ

เพลงพญาโศก ใช้อัตราจังหวะฉิ่ง สามชั้น และหน้าทับปรบไถ่ สามชั้น ในการบรรเลง โดยหน้าทับเพลงพญาโศก 1 จังหวะมีความยาวเท่ากับ 2 บรรทัด ดังนั้นเมื่อทำการวิเคราะห์จากทำนองหลักพบว่า เพลงนี้มีความยาวทั้งหมด 8 จังหวะหน้าทับ (16 บรรทัด)

3.3 บันไดเสียง

เพลงพญาโศก เป็นเพลงท่อนเดี่ยวที่มีการเปลี่ยนบันไดเสียงอยู่เกือบตลอด ซึ่งเมื่อพิจารณาแล้ว มีการใช้บันไดเสียงกลุ่มปัญญาผลทั้งหมด 3 บันไดเสียง คือ

1. บันไดเสียง	ทางนอก	มีกลุ่มเสียง	รพฟ x ลท x
2. บันไดเสียง	ทางใน	มีกลุ่มเสียง	ลทค x มพฟ x
3. บันไดเสียง	ทางกลางแหบ	มีกลุ่มเสียง	มพซ x ทค x

3.4 ลีลาสำนวนทำนอง และกลวิธีพิเศษ

จากการวิเคราะห์ลักษณะทางเดี่ยวระนาดทุ้มเพลงพญาโศก สามชั้น พบว่าลักษณะการดำเนินทำนองในทางเดี่ยวโดยส่วนใหญ่ผู้นั้น ยึดทำนองหลักเป็นเค้าโครงในการดำเนินทำนองทางเดี่ยว และมีบางสำนวนกลอนที่ดำเนินทำนองทางเดี่ยวโดยแปลแยกเป็นอิสระออกจากทำนองหลักอย่างชัดเจนเช่นกัน

เมื่อพิจารณาแล้วนั้น พบว่าทางเดี่ยวทั้ง 3 ทาง มีการใช้กลวิธีพิเศษต่าง ๆ ในการดำเนินทำนองทางเดี่ยวระนาดทุ้มเพลงพญาโศก สามชั้นทั้งสิ้น 12 วิธี คือ

1. การสะเคาะ
2. การสะบัด
3. การตีถ่วง
4. การตีโขก
5. การตีลูกฝาก
6. การตีกระทบ
7. การตีล้วงหน้า
8. การตีลูกช้อยจังหวะ
9. การตีจุดขึ้นไปทางเสียงสูง
10. การใช้คู่สี่หรือคู่แปดตีลงท้ายประโยค
11. การตีในลักษณะทำนองคล้ายคอร์คฝรั่ง
12. การตีตะ ในลักษณะการตีสวนและตีตาม

ลักษณะการดำเนินสำนวนกลอนของระนาดทุ้มนั้น เป็นการช่วยเพิ่มรสชาติการบรรเลงให้ครึกครื้นสนุกสนานชวนฟังมากขึ้น โดยเฉพาะการบรรเลงด้วยกลวิธีพิเศษในทางเดี่ยวที่ได้กล่าวมาข้างต้น ซึ่งมีการใช้มือและสำนวนต่างๆ มากมาย ทางระนาดทุ้มจึงมีลักษณะเป็นอิสระในการดำเนินทำนองทั้งการบรรเลงรวมวงและการบรรเลงเดี่ยว ไม่มีกรอบตายตัว แต่ต้องมีความไพเราะเหมาะสมกับการดำเนินทำนองในสำนวนนั้นๆ จึงกล่าวได้ว่าไม่มีเพลงเดี่ยวใดที่มีสำนวนกลอนทางระนาดทุ้มหรือที่มักเรียกว่า “ลูกทุ้ม” ครบถ้วนครบถ้วนความทั้งหมด แต่สามารถกล่าวได้ว่า เพลงเดี่ยวที่มีการใช้ลูกทุ้มมากที่สุดนั้นก็คือ เพลงกราวในนั่นเอง

3.5 รูปและอธิบายเอกลักษณ์ของเพลง

3.5.1 ทางขุนบรรจงทุ้มเลิศ (ปลั่ง ประสานศัพท์)

เป็นต้นฉบับของทางเดี่ยวระนาดทุ้มแบบโบราณ ที่มีความไพเราะเรียบร้อยน่าฟัง ไม่โลดโผนนัก โดยดำเนินทำนองในลักษณะยึดทำนองฆ้องวงใหญ่เป็นหลัก ใช้สำนวนกลอนระนาดทุ้มที่มีความกลมกลืนสอดรับกันอย่างดี สะท้อนความเป็นศิลปะชั้นวิจิตร (Classic) และมีความไพเราะงดงามสมบูรณ์ในตัวเอง ใช้สำนวนกลอนภูมิฐาน สุภาพเรียบร้อย ซึ่งในการดำเนินทำนองทั้ง 2 เที้ยวไม่ต่างกันมากนัก ส่วนใหญ่ดำเนินทำนองโดยยึดทำนองหลักในเที้ยวแรก เที้ยวหลังจึงเริ่มมีการดำเนินทำนองโดยใช้กลวิธีพิเศษต่างๆ มากขึ้นตามลำดับ ทำให้ง่ายในการท่องจำ จังหวะในการบรรเลงไม่ยากนัก มีการใช้มือเดี่ยวที่ยากบ้างในบางประโยค เหมาะสำหรับผู้ฝึกหัดเพลงเดี่ยวขั้นต้น และยังเป็นตัวอย่างในการศึกษาวิเคราะห์การประดิษฐ์ทางเดี่ยวระนาดทุ้ม

3.5.2 ทางหลวงชาญเชิงระนาด (เงิน ผลารักษ์)

เป็นทางเดียวที่สะท้อนให้เห็นถึงพัฒนาการสำนวนกลอนทางเดี่ยว ระนาดทุ้มซึ่งได้พัฒนาจนมีลักษณะสำนวนกลอนที่โลดโผนเร้าใจมากยิ่งขึ้นกว่าสมัยโบราณ แต่ยังคง ความเป็นศิลปะชั้นวิจิตร (Classic) และมีความไพเราะงดงามสมบูรณ์ในตัวเอง ส่วนใหญ่ดำเนินทำนอง โดยยึดทำนองหลักในเที่ยวแรก เที่ยวหลังจึงเริ่มมีการดำเนินทำนองโดยใช้กลวิธีพิเศษต่างๆ มากขึ้น ตามลำดับ โดยใช้สำนวนกลอนโลดโผน สีสนาการเข้าออกของจังหวะรุกเร้า สนุกสนาน ผสมผสานการ ใช้กลวิธีการตีในลักษณะ “คอร์คฝรั่ง” ซึ่งผูกสำนวนกลอนร้อยเรียงกันอย่างสนิทสนม บางกลอนใช้ กลวิธีการลงก่อนจังหวะ จึงต้องใช้ความคล่องของมือทั้งสอง และความแม่นยำของจังหวะอย่างยิ่ง เหมาะสำหรับผู้ที่ได้รับการฝึกฝนเพลงเดี่ยวมาระดับหนึ่งแล้ว และยังเป็นตัวอย่างในการศึกษาวิเคราะห์ การประดิษฐ์ทางเดี่ยวระนาดทุ้มได้อีกด้วย

3.5.3 ทางพระพาทย์บรรเลงรมย์ (พิมพ์ วาทิน)

เป็นต้นฉบับของทางเดี่ยวระนาดทุ้มแบบโบราณ ที่มีความไพเราะ เรียบร้อยน่าฟัง มีจังหวะ โลดโผนบ้าง ซึ่งดำเนินทำนองในลักษณะยึดทำนองฆ้องวงใหญ่เป็นหลัก ใช้ สำนวนกลอนระนาดทุ้มที่มีความกลมกลืนสอดคล้องกันอย่างดี สะท้อนความเป็นศิลปะชั้นวิจิตร (Classic) และมีความไพเราะงดงามสมบูรณ์ในตัวเอง ส่วนใหญ่ดำเนินทำนองโดยยึดทำนองหลักใน เที่ยวแรก เที่ยวหลังจึงเริ่มมีการดำเนินทำนอง โดยใช้กลวิธีพิเศษต่างๆ มากขึ้นตามลำดับบางกลอนก็ใช้ กลวิธีการตีเก็บคล้ายสำนวนกลอนฆ้องวงเล็ก มีจังหวะสนุกสนาน ทั้งยากและง่าย โดยใช้กลวิธีการลอย จังหวะ การลงก่อนจังหวะ เป็นต้น จึงต้องใช้ความคล่องของมือทั้งสอง และจะต้องฝึกฝนจนเกิดความ ชำนาญ เหมาะสำหรับผู้ฝึกหัดเพลงเดี่ยวขั้นต้น และยังเป็นตัวอย่างในการศึกษาวิเคราะห์การประดิษฐ์ ทางเดี่ยวระนาดทุ้มได้เป็นอย่างดี

4. เปรียบเทียบลักษณะทางเดี่ยวระนาดทุ้ม เพลงพญาโศก สามชั้น

จากการศึกษาวิเคราะห์เปรียบเทียบลักษณะทางเดี่ยวระนาดทุ้ม เพลงพญาโศก สามชั้น ทั้ง 3 ทาง ผู้วิจัยได้ดำเนินการศึกษาเกี่ยวกับประเด็นต่าง ๆ โดยสรุปใจความสำคัญได้ดังนี้

1. ลักษณะการดำเนินกลอนทางเดี่ยวโดยเปรียบเทียบกับทำนองหลัก

จากการศึกษาวิจัย พบว่า ทางที่ 1 และทางที่ 3 โดยส่วนใหญ่แล้วจะดำเนินกลอนทางเดี่ยว โดยยึดทำนองฆ้องวงใหญ่เป็นหลัก ซึ่งมีลักษณะการดำเนินสำนวนกลอนใกล้เคียงกัน ส่วนทางที่ 2 นั้น มีลักษณะการดำเนินกลอนทางเดี่ยวโดยแปลแยกเป็นอิสระจากทำนองฆ้องวงใหญ่อย่างชัดเจนมากกว่า แต่ยังคงมีบางสำนวนกลอนที่ใกล้เคียงกับ 2 ทางแรกเช่นกัน

2. บันไดเสียงทางเดียวโดยเปรียบเทียบกับทำนองหลัก

จากการศึกษาวิจัย พบว่า ทางที่ 1 และทางที่ 3 มีการใช้บันไดเสียงต่างจากทำนองหลักเพียงเล็กน้อย ส่วนทางที่ 2 นั้นมีการใช้บันไดเสียงต่างจากทำนองหลักมากที่สุด ซึ่งสันนิษฐานได้ว่ามีสาเหตุด้วยกัน 2 ประการ คือ

ประการแรก เพราะเป็นส่วนกลอนที่ดำเนินทำนองต่อเนื่องจากประโยคก่อนหน้า จึงใช้บันไดเสียงต่อเนื่องกัน แต่ทำนองหลักเปลี่ยนบันไดเสียงไปแล้ว จึงใช้บันไดเสียงต่างกัน แต่ส่วนใหญ่ในวรรคหลังจะกลับมาใช้บันไดเสียงเช่นเดียวกับทำนองหลัก

ประการที่สอง เนื่องจากการดำเนินทำนองทางเดี่ยวนั้นแปลแยกเป็นอิสระจากทำนองหลักอย่างชัดเจน จึงไม่ใช้บันไดเสียงเช่นเดียวกับทำนองหลักนั่นเอง

3. ลีลาการเข้า - ออกของจังหวะในทางเดียว

จากการศึกษาวิจัย พบว่า ทางที่ 1 มีลักษณะลีลาจังหวะแนวปกติ ไม่โลดโผนมากนัก ส่วนทางที่ 3 ใช้ลีลาจังหวะโลดโผนอย่างมีชั้นมีเชิง มีการลอยจังหวะ ในหลายส่วนกลอน สำหรับทางที่ 2 เรียกได้ว่ามีลักษณะลีลาจังหวะซับซ้อนกว่า 2 ทางแรก

4. กลวิธีพิเศษในการดำเนินกลอนทางเดียว

จากการศึกษาวิจัย พบว่า ทางที่ 1 และทางที่ 3 ใช้กลวิธีพิเศษในการดำเนินทำนองใกล้เคียงกัน เน้นน้ำหนักมือ และความชัดเจนของเสียงเป็นสำคัญ ซึ่งทางที่ 2 นั้นใช้กลวิธีพิเศษในการดำเนินทำนองที่ต่างออกไปและมีความยากในการบรรเลงมากกว่า 2 ทางแรก เน้นความคล่องของมือทั้งสองที่ใช้มือที่โลดโผน โดยเฉพาะในส่วนกลอนการตีลูกข้ามเสียงหรือลูกคอร์ค

5. ส่วนกลอนทางเดียวระนาดทุ้ม

จากการศึกษาวิจัย พบว่า ทางที่ 1 และทางที่ 3 มีลักษณะส่วนกลอนระนาดทุ้มที่ใกล้เคียงกัน เป็นแบบโบราณ โดยส่วนใหญ่เน้นดำเนินทำนองโดยยึดทำนองหลัก ซึ่งสันนิษฐานได้ว่าทางเดียวทั้งสองน่าจะมาจากต้นตอเดียวกันหรือครุคนเดียวกัน ซึ่งทางที่ 3 ต้องใช้ความชำนาญ ความคล่องของมือทั้งสองและความแม่นยำลูกแม่นยำจังหวะมากกว่าทางที่ 1 ส่วนทางที่ 2 นั้นมีลักษณะของส่วนกลอนระนาดทุ้มที่ซับซ้อนและยากกว่า 2 ทางแรก แต่ยังคงมีบางส่วนกลอนที่มีลักษณะใกล้เคียงกับ 2 ทางแรกเช่นกัน ซึ่งแสดงให้เห็นถึงพัฒนาการลักษณะส่วนกลอนทางเดียวระนาดทุ้มในระยะหลังที่ได้พัฒนาจนมีลักษณะส่วนกลอนที่โลดโผนเร้าใจมากยิ่งขึ้นกว่าสมัยโบราณ

ทั้งนี้ มีจุดน่าสังเกตประการหนึ่ง คือ ส่วนกลอนทางเดียวในประโยคที่ 3 เทียบแรกของทางเดียวทั้งสาม เป็นส่วนกลอนเดียวกันที่สันนิษฐานได้ว่าเป็นสัญลักษณ์ที่บ่งบอกให้ทราบว่าส่วนนี้ คือ ส่วนกลอนของเพลงพญาโศก โดยเฉพาะ ซึ่งโดยทั่วไปทางเดียวระนาดทุ้มในเพลงอื่นๆ มักไม่พบส่วนกลอนในลักษณะนี้ปรากฏอยู่เลย

6. จุดเด่นและเอกลักษณ์ของทางเดี่ยวระนาดทุ้ม

จากการศึกษาวิจัย พบว่าจุดเด่นและเอกลักษณ์ในแต่ละทางสามารถสรุปใจความสำคัญเป็นประเด็นต่าง ๆ ได้ดังนี้

6.1 ด้านประวัติศาสตร์ สันนิษฐานได้ว่าเป็นทางเดี่ยวระนาดทุ้มในสมัยโบราณ ซึ่งสังเกตว่าส่วนใหญ่แล้วจะดำเนินกลอนทางเดี่ยวโดยยึดทำนองฆ้องวงใหญ่เป็นหลัก

6.2 ด้านการศึกษา สามารถแสดงให้เห็น ลักษณะการดำเนินสำนวนกลอนทางระนาดทุ้มจากทำนองฆ้องวงใหญ่ ส่วนใหญ่จะดำเนินทำนองโดยยึดทำนองหลักในเที่ยวแรก เที่ยวหลัง จึงเริ่มมีการดำเนินทำนองโดยใช้กลวิธีพิเศษต่างๆ มากขึ้นตามลำดับ สามารถสะท้อนให้เห็นถึงพัฒนาการของทางเดี่ยวระนาดทุ้มได้เป็นอย่างดี

6.3 ด้านลีลาสำนวนทำนอง สามารถดำเนินทำนองได้อย่างเป็นระเบียบ และกลมกลืนกันอย่างพอดีที่สุด ซึ่งในทางสุนทรียศาสตร์เรียกว่า ความงาม (Beauty) อันเป็นการสะท้อนความเป็นศิลปะชั้นวิจิตร (Classic) อย่างแท้จริง

ลักษณะทางเดี่ยวระนาดทุ้มเพลงพญาโศก สามชั้นทั้ง 3 ทางนี้ ถึงแม้ว่าท่วงทำนองและสำนวนกลอน ตลอดจนกลวิธีพิเศษในการดำเนินกลอนจะแตกต่างกันไปคนละทาง หรือในบางสำนวนกลอนที่มีลักษณะเหมือนกัน ใกล้เคียงกัน แต่โดยรวมแล้วนั้น ทางเดี่ยวระนาดทุ้มทุกทางจะมีลักษณะที่เหมือนกันคือการผูกสำนวนกลอนร้อยเรียงกันได้เป็นระเบียบ สนิทสนมกลมกลืนกันอย่างพอดีถึงพร้อมด้วย “ความงาม” ได้เป็นอย่างดี จนเรียกได้ว่าทางเดี่ยวทั้ง 3 ทางบรรลุความเป็นศิลปะชั้นวิจิตร (Classic) อย่างแท้จริง

ดังนั้น เมื่อพิจารณาจากลักษณะทางเดี่ยวระนาดทุ้มของศิษย์สายพระยาประสานดุริยศัพท์ (แปลก ประสานศัพท์) ทั้ง 3 ทางดังกล่าว จึงสะท้อนถึงคำกล่าวที่ว่า ถ้าศิษย์ผู้มีฝีมือ ครูก็จะยิ่งดีกว่า ทวีคูณ พระยาประสานดุริยศัพท์ (แปลก ประสานศัพท์) จึงเป็นศิลปินผู้ถึงพร้อมด้วยฝีมือ ความรู้ ความสามารถ ปฏิภาณ ไหวพริบ แดกฉานจนเป็นเอกทัศกะทางดุริยางคศิลป์อย่างแท้จริง

5.2 ข้อเสนอแนะ

1. ผลจากการศึกษาวิจัยครั้งนี้ สามารถนำไปใช้ตัวอย่าง ซึ่งเป็นประโยชน์ต่อนิสิต นักศึกษา และผู้สนใจที่ศึกษาเรื่องลักษณะทางเดี่ยวระนาดทุ้ม และกลวิธีการประดิษฐ์ทางเดี่ยวระนาดทุ้มในเพลงพญาโศก สามชั้น ได้เป็นอย่างดี

2. จากการวิเคราะห์เปรียบเทียบลักษณะทางเดี่ยวระนาดทุ้มเพลงพญาโศก สามชั้น กรณีศึกษาศิษย์สายพระยาประสานดุริยศัพท์ (แปลก ประสานศัพท์) พบว่าเป็นทางเดี่ยวระนาดทุ้มที่มีการใช้กลวิธีพิเศษ และสำนวนกลอนระนาดทุ้มมากมายหลายสำนวน ดังนั้นทางเดี่ยวระนาดทุ้มเพลงพญาโศกของครูท่านอื่นย่อมมีข้อเหมือนและแตกต่างกันออกไปจากนี้อีกมาก ฉะนั้น การศึกษาวิเคราะห์เปรียบเทียบย่อมทำให้เกิดองค์ความรู้ใหม่กว้างขวางมากยิ่งขึ้น

3. พระยาประสานดุริยศัพท์ (แปลก ประสานศัพท์) เจ้ากรมปีพาทย์หลวง สมัยรัชกาลที่ 6 ถือได้ว่าเป็นบรมครูดนตรีไทยผู้ยิ่งใหญ่ท่านหนึ่งที่มีฝีมือ ตลอดจนความรู้ ความสามารถ และเป็นศิลปินที่หาได้ยากยิ่ง การศึกษาในเรื่องชีวประวัติและผลงานสามารถดำเนินการศึกษาวิจัยต่อไปได้

4. ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ ได้ดำเนินการวิเคราะห์เปรียบเทียบเดี่ยวระนาดทุ้มในเพลงพญาโศก สามชั้น กรณีศิษย์สายพระยาประสานดุริยศัพท์ (แปลก ประสานศัพท์) เพลงเดี่ยวเท่านั้น ทั้งนี้ยังมีเพลงเดี่ยวอื่นๆ ที่สามารถดำเนินการศึกษาวิจัย และวิเคราะห์ต่อไปอีกได้ เช่น เพลงเชคนอก, เพลงแขกมอญ, เพลงกราวโน เป็นต้น

5. ควรมีการศึกษาวิเคราะห์ลักษณะทางเดี่ยวระนาดทุ้มเพลงพญาโศก สามชั้น ที่ประพันธ์โดยครูท่านอื่นที่เป็นศิษย์พระยาประสานดุริยศัพท์ (แปลก ประสานศัพท์) เพื่อหาเอกลักษณ์ และสิ่งที่แสดงความเป็นปราชญ์ทางด้านดนตรีของท่าน ทำให้เกิดองค์ความรู้ใหม่กว้างขวางมากขึ้นทั้งในด้านการใช้กลวิธีพิเศษ และการดำเนินสำนวนกลอน